

La inspiració occitana¹

¿Per què entretenir-se amb el passat, i no orientar-se a l'avenir? Als nostres dies, per primer cop després de segles, ens lliurem a la contemplació del passat. ¿És, potser, que estem fadigats i a frec del desesper? I tant, que sí; però la contemplació del passat té un fonament millor.

D'uns segles ençà, fins ara, havíem viscut amb la idea de progrés. Avui, però, el sofriment ha gairebé arrencat aquesta idea de la nostra sensibilitat. Així, cap vel no impedeix de reconèixer que no es basa pas en la raó. Hom la creia lligada a la concepció científica del món, quan la ciència li és contrària, així com la filosofia autèntica. Aquesta filosofia ensenya, amb Plató, que l'imperfecte no pot pas produir el perfecte, ni el menys bo el millor. La idea de progrés és la idea de l'infantament gradual, en el curs del temps, del millor pel menys bo. La ciència mostra que un creixement d'energia només pot venir d'una deu exterior; que una transformació d'energia inferior en superior només es produeix com a contrapartida d'una transformació almenys equivalent d'energia superior en inferior. Sempre el moviment de baixada és la condició del moviment de pujada. Una llei anàloga regeix les coses espirituals. No ens podem pas tornar millors, si no és per influència damunt nostre del que sigui millor que nosaltres.

El que sigui millor que nosaltres no podem pas trobar-ho en l'avenir. L'avenir és buit i la nostra imaginació l'omple. La perfecció que imaginem és a la nostra mesura; és exactament tan imperfecta com nosaltres; no és pas ni un bri millor, que nosaltres. Podem trobar-la, avui, però confosa amb el mediocre i el dolent; i la nostra facultat de discriminació és imperfecta com nosaltres. El passat, en canvi, ens ofereix una discriminació en part ja feta. Car, així com el que és etern és l'única cosa invulnerable pel temps, així també el simple pas del temps opera una certa separació entre el que és etern i el que no ho és. Els nostres afectes i les nostres passions oposen, a la facultat de discriminar l'etern, foscors menys espesses per al passat que per al present. És així, sobretot, per al passat temporalment mort que no alimenta les passions.

No hi ha res com la pietat per les pàtries mortes. Ningú no pot esperar-ho, de ressuscitar aquest país d'oc. Desgraciadament, el van matar massa bé. Aquesta pietat no amenaça gens la unitat de França, com n'hi ha que n'han expressat la por. Fins si admetéssim que és permès d'amagar la veritat quan és un perill per a la pàtria, cosa com a mínim dubtosa, no n'hi hauria pas necessitat, aquí. Aquest país, que és mort i mereix de ser plorat, no era pas França. Però la inspiració que hi podem trobar no hi té res a veure, amb la divisió territorial d'Europa. Té a veure amb la nostra destinació d'homes.

Fora d'Europa hi ha tradicions mil·lenàries oferint-nos riqueses espirituals inesgotables. Però el contacte amb aquestes riqueses cal que ens dugui menys a intentar d'assimilar-les tal com són —fora d'aquells qui en tinguin particularment la vocació— que a desvetllar-nos l'interès per la recerca de la deu d'espiritualitat que ens és pròpia; la vocació espiritual de la Grècia antiga és la vocació mateixa d'Europa, que és la que, al segle XII, produí flors i fruits en aquest racó de terra on som.

Cada país de l'antiguitat pre-romana va tenir la seva vocació, orientada la seva revelació no pas exclusivament ans principalment a un aspecte de la veritat sobrenatural. Per a Israel fou la unitat de Déu, obsedent fins a idea fixa. Ja no podem saber què ho fou per a Mesopotàmia. Per a Pèrsia, fou l'oposició i la lluita del bé i el mal. Per a l'Índia, la identificació, gràcies a la unió mística, de Déu i l'ànima arribada a l'estat de perfecció. Per a la Xina, l'operació pròpia de Déu, la no-acció divina que n'és plenitud de l'acció,

l'absència divina que n'és plenitud de la presència. Per a Egipte, fou la caritat del proïsme, expressada amb una puresa mai no superada; fou sobretot la felicitat immortal de les ànimes salvades després d'una vida justa, i la salvació per assimilació a un Déu que havia viscut, sofert i mort de mort violenta, esdevingut a l'altre món jutge i salvador de les ànimes. Grècia va rebre el missatge d'Egipte, i tingué també la seva pròpia revelació: fou la revelació de la misèria humana, de la transcendència de Déu, de la distància infinita entre Déu i l'home.

Obsedida per aquesta distància, Grècia només treballà per construir ponts. Tota la seva civilització n'és feta, de ponts. La seva religió dels Misteris, la seva filosofia, el seu art meravellós, aquesta ciència que és invenció seva i totes les branques de la ciència, tot això foren ponts entre Déu i l'home. Tret del primer, els hem heretat tots, aquests ponts. N'hem sobrealtat molt l'arquitectura. Però ara creiem que són fets per a habitar-hi. No ho sabem pas, que són per a passar-hi; ignorem, si hi passàvem, qui hi trobaríem, a l'altra banda. Els millors dels grecs foren habitats per la idea de mediació entre Déu i l'home, de mediació en el moviment descendent per què Déu ve a cercar l'home. És aquesta la idea que s'expressava en la seva noció d'harmonia, de proporció, que és al centre de tot el seu pensament, de tot el seu art, de tota la seva ciència, de tota la seva concepció de la vida. Quan Roma es posà a brandar el glavi, Grècia tot just l'havia començada a acomplir, la vocació de constructora de ponts.

Roma hi destruï tot vestigi de vida espiritual, a Grècia, com en tots els països que sotmeté i reduí a la condició de províncies. En tots, tret d'en un de sol. Contràriament a la dels altres països, la revelació d'Israel havia estat essencialment col·lectiva, i per això molt més grossera però també molt més sòlida; només podia resistir-hi ella, a la pressió del terror romà. Protegit per aquesta clova, va covar un xic de l'esperit grec sobreviscut a la vora oriental del Mediterrani. Així, després de tres segles de desert, enmig de la set ardent de tants de pobles, rajà la deu perfectament pura. La idea de mediació rebé la plenitud de la realitat, el pont perfecte aparegué; la Saviesa divina, com Plató l'havia desitjada, esdevingué visible als ulls. La vocació grega va trobar així la seva perfecció esdevenint la vocació cristiana. Aquesta filiació, i per consegüent també la missió autèntica del cristianisme, fou durant molt de temps impedida d'aparèixer. Tot primer, pel medi social d'Israel i per la creença en la fi imminent del món, creença d'altra banda indispensable a la difusió del missatge. Tot seguit, i encara molt més, per l'estatut de religió oficial de l'Imperi romà. La Bèstia era batejada, però el baptisme en fou sollat. Els bàrbars vingueren feliçment a destruir la Bèstia i a aportar una sang jove i fresca amb tot de tradicions llunyes. A la fi del segle X, l'estabilitat i la seguretat retornaren, i les influències de Bizanci i de l'Orient circularen lliurement. Aparegué llavors la civilització romànica. Les esglésies, les escultures, les melodies gregorians d'aquesta època, els pocs frescos que ens resten dels segles X i XI, són els únics a ser gairebé equivalents a l'art grec en majestat i en puresa. Fou el verdader Renaixement. L'esperit grec renaixia sota la forma cristiana, que és la seva veritat.

Uns quants segles més tard tingué lloc l'altre, de Renaixement, el fals, el que nosaltres designem avui amb aquest nom. Tingué un punt d'equilibri, en què la unitat dels dos esperits fou gairebé presentida. Però molt aviat produí l'humanisme, que consisteix a prendre per habitacions permanents els ponts que Grècia ens va llegar. Cregueren poder-se desviar del cristianisme per a girar-se a l'esperit grec, quan són allà mateix. Des d'aleshores, la part de l'espiritual en la vida d'Europa no ha parat de minvar fins a arribar gairebé al no-res. Avui, la mossegada de la dissort ens fa veure amb repugnància l'evolució de què és terme la situació present. L'injuriem i el volem rebutjar, aquest humanisme

elaborat pel Renaixement, el segle XVIII i la Revolució. Però amb això, lluny d'elevant-nos, abandonem la darrera, pàl·lida i confusa imatge que tenim de la vocació sobrenatural de l'home.

La nostra misèria present té l'arrel en aquest fals Renaixement. ¿Què va passar, entremig del verdader i el fals?

Molts de crims i d'errors. El crim decisiu fou potser l'assassinat d'aquest país occità, a la terra del qual vivim. Sabem que fou des de molts punts de vista el centre de la civilització romànica. El moment en què morí és també aquell en què fina la civilització romànica.

Llavors, hi havia encara una relació viva entre les tradicions mil·lenàries que altre cop avui intentem amb prou feines de descobrir, les de l'Índia, de Pèrsia, d'Egipte, de Grècia i potser encara d'altres. El segle XIII la tallà, aquesta relació. Hi havia també obertura a tots els corrents espirituals de fora. Per deplorables que fossin les croades, almenys anaren acompanyades realment d'un intercanvi mutu d'influències entre els combatents, intercanvi en què la part dels àrabs fou fins i tot més gran que la de la cristiandat. Foren, doncs, infinitament superiors a les nostres guerres colonitzadores modernes. A partir del segle XIII, Europa es replegà sobre si, i ben aviat ja només sortí del territori del seu continent per destruir. En resum, hi havia, llavors, els gèrmens del que avui en diem la nostra civilització. Aquests gèrmens foren tot seguit colgats fins al Renaixement. I tot plegat, el passat, el present i l'avenir, en la civilització romànica, era embolcallat de la claror sobrenatural del cristianisme. El sobrenatural no s'hi barrejava pas, amb el profà, no l'esclafava, no provava pas de suprimir-lo. El deixava intacte i, justament per això, es mantenia pur. N'era l'origen i la destinació.

L'Edat mitjana gòtica, que apareix després de la destrucció de la part occitana, fou un assaig d'espiritualitat totalitària. El profà, com a tal, no hi tenia dret de ciutadania. Aquesta manca de proporció no és ni bella ni justa; una espiritualitat totalitària és, justament per això, degradada. No es tracta pas, aquí, de la civilització cristiana, ans de la civilització romànica, prematurament desapareguda després d'un assassinat. És infinitament dolorós de pensar que les armes d'aquest assassinat eren manejades per l'Església. Però el que és dolorós és de vegades veritat. Potser en aquest començament del segle XIII la cristiandat havia de triar. Va triar malament. Va triar el mal. Aquest mal ha tret fruits, i nosaltres som en el mal. Penedir-se'n és tornar a l'instant precedent a la mala tria.

L'essència de la inspiració occitana és idèntica a la de la inspiració grega. La constitueix el coneixement de la força. Aquest coneixement pertany només al coratge sobrenatural. El coratge sobrenatural conté tot el que anomenem coratge i, a més a més, una cosa infinitament més preciosa. Però els covards prenen el coratge sobrenatural per feblesa d'ànima. Conèixer la força és, tot i reconèixer-la com a gairebé absolutament sobirana en aquest món, refusar-la amb repugnància i menyspreu. Aquest menyspreu és l'altra cara de la compassió per tot el que s'exposa a les ferides de la força.

Aquest refús de la força arriba a la plenitud en la concepció de l'amor. L'amor cortès del país d'oc és el mateix que l'amor grec, per bé que el paper tan diferent que hi juga la dona amaga aquesta identitat. Però no era pas el menyspreu per la dona el que duia els grecs a honorar l'amor entre homes, avui cosa baixa i vil. Honoraven semblantment l'amor entre dones, com veiem en el *Banquet* de Plató i amb l'exemple de Safo. Allò que així honoraven no era altra cosa que l'amor impossible. Per consegüent, no era altra cosa que la castedat. Per l'excessiva facilitat dels costums, gairebé no hi havia obstacles, al gaudi del comerç entre homes i dones, mentre que la vergonya impedia a tota ànima ben

orientada de pensar en un gaudi que els mateixos grecs anomenaven *contra natura*. Quan el cristianisme i la gran puresa de costums importada pels pobles germànics hagueren posat entre home i dona la barrera que mancava a Grècia, esdevingueren l'un per a l'altre objecte d'amor platònic. El lligam sagrat del matrimoni féu el paper de la identitat dels sexes. Els trobadors autèntics no tenien pas més vocació per l'adulteri que Safo i Sòcrates pel vici; el necessitaven, l'amor impossible. Avui no podem pensar l'amor platònic més que sota la forma de l'amor cortès, però és ben bé el mateix amor.

L'essència d'aquest amor és expressada per unes ratlles meravelloses del *Banquet*: "El principal és que l'Amor ni fa ni pateix injustícia, ni entre els déus ni entre els homes. Car no pateix la força, tot i que hagi de patir, car la força no l'ateny, l'Amor. I, quan actua, no fa pas força; car tothom voluntàriament l'obeeix en tot, l'Amor. Un acord consentit d'una part i de l'altra és just, diuen les lleis de la ciutat reial."

Tot el que és sotmès al contacte de la força és envilit, sigui quin sigui el contacte. Colpir o ser colpit és una sola i mateixa solladura. El fred de l'acer és semblantment mortal a l'empunyadura i a la punta. Tot el que s'exposa al contacte de la força és susceptible de degradació. Totes les coses en aquest món són exposades al contacte de la força, sense excepció, fora de l'amor. No pas l'amor natural, com el de Phèdre i Arnolphe, que és esclavatge i tendeix a la coerció. Sinó l'amor sobrenatural, el que en la seva veritat va de dret a Déu, que de dret en redescendeix, unit a l'amor que Déu duu a la seva creació, la qual directament o indirecta s'adreça sempre al diví.

L'amor cortès tenia per objecte un ésser humà; però no era pas cap concupiscència. Només era un desig adreçat a l'ésser estimat demanant-li'n el consentiment. El mot de mercè per què els trobadors designaven aquest consentiment és molt acostat a la noció de gràcia. Un tal amor, en la seva plenitud, és amor de Déu a través de l'ésser estimat. En aquest país, com a Grècia, l'amor humà fou un dels ponts entre l'home i Déu.

La mateixa inspiració resplendeix en l'art romànic. L'arquitectura, tot i haver manllevat una forma a Roma, no hi té interès ni pel poder ni per la força, ans únicament per l'equilibri; mentre que, en canvi, hi ha una certa solladura de força i d'orgull en l'embranchida de les fletxes gòtiques i l'alçada de les voltes ogivals. L'església romànica és suspesa com una balança entorn del seu punt d'equilibri, un punt d'equilibri reposant només en el buit i sensible sense que res n'assenyali l'emplaçament. És el que cal per a encerclar aquesta creu que fou la balança en què el cos de Crist féu de contrapès a l'univers. Els éssers esculturats no són mai personatges; mai no semblen representar; no ho saben pas, que els veuen. Estan en la seva posició d'una manera dictada sols pel sentiment i per la proporció arquitectural. La seva manca de gràcia és una nuesa. El cant gregorià puja lentament i, al moment que sembla que arribarà a la quietud, el moviment de pujada es trenca i ve el davallament; el moviment de pujada és contínuament sotmès al moviment de baixada. La gràcia és la deu de tot aquest art.

La poesia occitana, en els seus pocs reeiximents sense defectes, té una puresa comparable a la de la poesia grega. La poesia grega expressava el dolor amb una puresa tal que, al fons de l'amargor sense barreja, hi resplendia la perfecta serenor. Uns quants versos de trobadors van saber expressar la joia d'una manera tan pura que a través seu es transparentava el dolor punyent, el dolor inconsolable de la criatura finita.

*Quand vei la lauseta mover
de jòi sas alas contra'l rai,
que s'oblida e's laissa chaser
per la doçor que al còr li vai...*²

Quan aquest país fou destruït, la poesia anglesa reprengué la mateixa nota, i res en les llengües modernes d'Europa no té l'equivalent de les delícies que conté.

Els pitagòrics deien que l'harmonia, o proporció, és la unitat dels contraris com a tals. No hi ha pas harmonia allà on es fa violència als contraris per acostar-los; tampoc allà on se'ls barreja; cal trobar-los el punt de la unitat. No violentar mai la pròpia ànima; no cercar mai ni consolació ni turment; contemplar la cosa, la que sigui, que suscita l'emoció, fins a arribar al punt secret en què dolor i joia, a còpia de ser pures, siguin una sola i mateixa cosa; és la virtut pròpia de la poesia.

En aquest país la vida pública procedia també del mateix esperit. No estimava pas menys l'obediència. La unitat d'aquests dos contraris és l'harmonia pitagòrica en la societat. Només pot haver-hi harmonia, però, entre coses pures. La puresa en la vida pública és l'eliminació, duta al més lluny possible, de tot el que sigui força, és a dir, de tot el que sigui col·lectiu, de tot el que procedeixi de la Bèstia social, com Plató l'anomenava. L'únic a tenir força és la Bèstia social. O bé l'exerceix com a multitud, o bé la deixa en mans d'uns homes o d'un home. La llei com a tal, en canvi, no en té pas, de força; només és un text escrit, ella que és l'única protecció de la llibertat. L'esperit cívic conforme a l'ideal grec, de què Sòcrates fou un màrtir, és perfectament pur. Un home, sigui qui sigui, considerat simplement com un home, és també completament desproveït de força. Si hom l'obeeix en qualitat de tal, l'obediència és perfectament pura. Aquest és el sentit de la fidelitat personal en les relacions de subordinació; deixa l'orgull completament intacte. Però quan hom executa les ordres d'un home en tant que dipositari d'un poder col·lectiu, sigui amb amor o sense, es degrada. Théophile de Viau, gran poeta i des de molts punts de vista hereu autèntic de la tradició occitana, encara l'entenia així, l'abnegació per un rei o per un amo. Però quan Richelieu, en la seva tasca d'unificació, hagué mort a França tot el que no era París, aquest esperit desaparegué completament. Lluís XIV imposava als seus sotmesos una submissió que no el mereix pas, el bell nom d'obediència.

En la Tolosa de començaments del segle XIII, la vida social sens dubte era sollada, com arreu i sempre. Però almenys la inspiració, feta únicament d'esperit cívic i obediència, era pura. En aquells qui l'atacaren victoriosament, fins la inspiració, era sollada.

No ho podem pas saber, si hi hauria hagut una ciència romànica. En cas que sí, sens dubte hauria estat a la nostra el que el cant gregorià és a Wagner. Els grecs, entre els quals nasqué el que en diem la nostra ciència, la veïen com sorgida d'una revelació divina i destinada a dur l'ànima a la contemplació de Déu. Se n'ha apartat, d'aquesta destinació, no pas per excés, ans per defecte d'esperit científic, d'exactitud i de rigor. La ciència és una exploració de tot el que apareix d'ordre en el món a escala del nostre organisme físic i mental. A aquesta escala, solament; car ni els telescopis, ni els microscopis, ni les notacions matemàtiques més vertiginoses, ni cap procediment, sigui quin sigui, no permeten de sortir-ne. La ciència no té doncs altre objecte que l'acció del Verb o, com deien els grecs, de l'Amor ordenador. Només ella, i sols en el seu més pur rigor, pot donar un contingut precís a la noció de Providència, i en el domini del coneixement no pot fer res més. Com l'art, té per objecte la bellesa. La bellesa romànica també hauria pogut resplendir en la ciència. La necessitat de puresa del país occità va trobar la seva expressió extrema en la religió càtara, motiu de la seva desgràcia. Com que els càtars semblen haver practicat la llibertat espiritual fins a l'absència de dogmes, cosa no pas lliure d'inconvenients, calia sens cap mena de dubte que fora seu el dogma cristià fos conservat per l'Església, íntegrament, com un diamant, amb un rigor incorruptible. Però, amb un xic més de fe, no s'hauria pas cregut que per a això calgués l'exterminació de tots.

Dugueren l'horror a la força fins a la pràctica de la no-violència, i fins a la doctrina que fa procedir del mal tot el que és del domini de la força, és a dir, tot el carnal i tot el social. Era anar lluny, però no pas més que l'Evangeli. Car hi ha dues paraules de l'Evangeli que van tan lluny com es pugui anar. L'una concerneix els eunucs, que s'han fet eunucs ells mateixos per mor del reialme dels cels. L'altra és aquella que el diable adreça a Crist en mostrar-li els reialmes de la terra: "Et donaré tot aquest poder i la glòria que hi va lligada, car m'ha estat abandonat, a mi i a qui sigui que em plagui que hi tingui part."

L'esperit d'aquesta època ha reaparegut i s'ha desenvolupat, del Renaixement fins als nostres dies; però, amb el sobrenatural de menys, privat de la claror que l'alimenta, s'ha desenvolupat com pot fer-ho una planta sense clorofil·la. Avui, aquest esgarriament, que el *Bhagavad-Gita* en diu l'esgarriament dels contraris, ens empeny a cercar el contrari de l'humanisme. N'hi ha que cerquen aquest contrari en l'adoració del col·lectiu, de la Bèstia social; d'altres en un retorn a l'edat mitjana gòtica. L'un és possible i fins i tot fàcil, però és el mal; l'altre tampoc no és desitjable, i d'altra banda és totalment quimèric, car no ho podem pas fer, de no haver estat educats en un medi constituït gairebé exclusivament per valors profans. La salvació fóra anar al lloc pur on els contraris són u.

Si el segle XVIII hagués llegit Plató, no els hauria pas anomenat llums, uns coneixements i unes facultats simplement naturals. La imatge de la caverna fa manifestament percebre que l'home té per condició natural les tenebres, que hi neix, hi viu i hi mor, fora que es giri a la claror que davalla d'un lloc situat a l'altre costat del cel. L'humanisme no ha pas errat en pensar que la veritat, la bellesa, la llibertat i la igualtat tenen un valor infinit, sinó en creure que l'home se'ls pot procurar sense la gràcia.

El moviment que destruí la civilització romànica dugué més tard, com a reacció, l'humanisme. Arribats que som al terme d'aquest segon moviment, ¿continuarem l'oscil·lació monòtona aquesta amb què baixem cada cop molt més avall? ¿No girarem pas l'esguard al punt d'equilibri? En remuntar el curs de la història, el punt d'equilibri no el retrobem pas, abans del segle XII.

No ens hem pas de demanar com aplicar a les nostres condicions actuals d'existència la inspiració d'un temps tan lluny. En la mesura amb què contemplem la bellesa d'aquella època amb atenció i amor, en aquesta mesura la seva inspiració davallarà en nosaltres i tornarà a poc a poc impossible almenys una part de les baixeses que constitueixen l'aire que respirem.

Notes del traductor:

(1) Aquest article, escrit a Marsella el març de 1942, a demanda del director de la revista literària marselesca *Cahiers du Sud* per al número especial dedicat a "Le Génie d'Oc et l'homme méditerranéen", s'hi publicà, el febrer del 1943, amb el títol "En quoi consiste l'inspiration occitanienne?"

(2) Original occità, amb traducció catalana, i la traducció francesa al text original de Simone Weil:

*Quand vei la lausetta mover
de jòi sas alas contra'l rai,
que s'oblida e's laissa chaser
per la doçor que al còr li vai...*

*Quan veig l'alosa que mou
de joia les ales contra el sol,
com defalleix i es deixa caure
per la dolçor que al cor li ve...*

Quand je vois l'alouette mouvoir
De joie ses ailes contre le rayon,
Comme elle ne se connaît plus et se laisse tomber
Par la douceur qui au cœur lui va...